

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Oddělení ruského jazyka a literatury

Bakalářská práce

Rusko–česká homonymie v oblasti sloves

The Russian-Czech homonymy in verbs

Vypracovala: Lucie Mixánová

Vedoucí práce: PhDr. Marta Vágnerová, Ph.D.

Studijní obor: Cizí jazyk pro evropský a mezinárodní obchod- ruský jazyk

České Budějovice 2012

Název práce: Rusko-česká homonymie v oblasti sloves

Vypracovala: Lucie Mixánová

Vedoucí práce: PhDr. Marta Vágnerová, Ph.D.

Anotace:

48 stran, úvod, teoretická část, praktická část, závěr, resumé v ruském jazyce, seznam použité literatury

Těžištěm bakalářské práce je rusko-český slovníček homonym v oblasti sloves. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část především vysvětluje pojmy homonyma, paronyma, polysémie aj. Praktická část představuje slovníček ruských homonym s odpovídajícími českými ekvivalenty.

Title of the Bachelor thesis: The Russian-Czech homonymy in verbs
Written by: Lucie Mixánová
Supervisor of the Bachelor thesis: PhDr. Marta Vágnerová, Ph.D.

Annotation:

48 pages, introduction, theoretical part, practical part, conclusion, resume in Russian, bibliography

The focus of this bachelor thesis is a dictionary of Russian - Czech verb homonyms. The thesis is divided into a theoretical and practical part. The theoretical part mainly explains terms like homonyms, paronyms and polysemy. The practical part lists Russian homonyms and corresponding Czech equivalents.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma Rusko–česká homonymie v oblasti sloves vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a pramenů, jejichž seznam je uveden v závěru práce.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 12. 4. 2012

.....

Lucie Mixánová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Martě Vágnerové, Ph.D. za její odbornou pomoc, cenné rady a čas, který mi věnovala.

Obsah:

Úvod.....	7
1 Teoretická část	8
1.1 Homonymie	8
1.2 Homonyma	9
1.2.1 Homonyma podle původu.....	10
1.2.1.1 Homonyma lexikální.....	10
1.2.1.2 Homonyma slovotvorná	11
1.2.1.3 Homonyma slovnědruhová	11
1.2.1.4 Homonyma vzniklá rozpadem mnohoznačnosti slova (polysémie).....	12
1.2.2 Homonyma podle rozsahu	12
1.3 Rusko-česká homonymie.....	15
1.4 Polysémie.....	17
1.5 Hranice mezi polysémií a homonymií.....	20
1.6 Paronymie	22
2 Praktická část - slovník rusko-českých homonym.....	24
Závěr	43
Seznam použité literatury	47

Úvod

Výběr tématu mé bakalářské práce na téma Rusko–česká homonymie v oblasti sloves ovlivnila především touha vytvořit něco nového v rámci jazykovědy. Naskytlo se mi i několik plusů k sestavení praktické části práce. Jedním z nich bylo, že jsem v rámci zimního semestru studovala čtyři měsíce v litevském Vilniusu, kde jsem měla přístup k potřebné literatuře. Další z plusů byly mé ruské kamarádky, které mi také pomohly, když bylo třeba.

Zvolení tohoto tématu bylo pro mě jasnou volbou ihned po zjištění dalších možností. Zaujalo mě převážně proto, že sice již několik zdrojů o homonymech existuje, nicméně ucelený slovníček rusko–českých homonym ještě nikdo nevytvořil. Zajímalo mě, kolik takových rusko–českých slovesných dvojic se mi podaří najít a v jaké oblasti jazyka jich bude největší počet.

Problematika homonymie, zejména homonymie rusko–české, bohužel stále není lingvisty zcela prozkoumána, a proto není ani dostatek materiálů. Hlavními zdroji pro mě byly knihy Oldřicha Mana a Stanislava Žaži, kteří jako jedni z mála hlouběji přiblížili a vysvětlili tuto problematiku.

Cílem mé bakalářské práce bylo vytvořit slovníček rusko–českých homonym z oblasti sloves, který budou moci používat nejen čeští studenti ruského jazyka, ale i ruští studenti při studiu českého jazyka.

Z toho důvodu, že jsem vytvářela slovníček homonym, musela jsem v teoretické části začít výkladem, co homonymie znamená a jaké jsou její druhy. Dále jsem vysvětlila pojmy, které jsou homonymii blízké - polysémie a paronymie. Vše je psáno v českém jazyce.

Slovníček rusko–českých homonym tvoří samostatnou kapitolu. Při konečném analyzování slovníčku jsem zjistila, že slovesa jsou natolik sémanticky různorodá, že nebylo možno provést jejich tématické rozdělení.

1 Teoretická část

1.1 Homonymie

Z akademického slovníku cizích slov se dozvíme, že homonymie je „Formální vztah mezi jazykovými jednotkami založený na totožnosti formy (např. *kolej* studentská ubytovna – *kolej* stopa kola).“ (V. Petráčková, et al. 2000: 296)

Bez pochyb můžeme říci, že homonymie je určitá část slovní zásoby, tvořící skupinu slov na základě určitých společných znaků.

O. Man (1986) k této problematice poznamenává, že v jazyce se objevují sice stejné hláskové komplexy, ale nemají významově nic společného. Je tím tedy zřetelně vyjádřen rozpor mezi formou a obsahem.

Z. Holub (internetový zdroj 1) se v českém rozhlasu Plzeň v jazykovém koutku zmiňuje o tom, že termín homonymie vznikl spojením řeckého slova *homos* („tentýž, stejný“) a *onoma*, *onymie* („jméno, proces pojmenování“). Označení poprvé použil Aristoteles ve své stati *O sofistických důkazech*. Jde tedy o stejnojmennost neboli souzvučnost.

Z hlediska slovní zásoby je homonymie problémem obzvláště v lexikografii při odlišování od polysémie, tj. zda se jedná o jeden lexém či různé ¹lexémy. Ve slovnících tak často dochází k různým a nejednotným úpravám.

Podle všeho, jsou v češtině homonyma poměrně řídká a jejich užívání víceméně nezpůsobuje nedorozumění. Z. Holub (internetový zdroj 1) také zmiňuje, že mezi jazyky s větším výskytem homonym patří např. angličtina, francouzština nebo čínština. Někdy však v češtině jev vzniká lidovou etymologií, převážně ve slovech cizího původu (např. název italského města *Venetia* se překládá do češtiny jako „Benátky“ – analogicky českému místnímu jménu *Benátky*).

¹ *lexém* – „Základní jednotka slovní zásoby, souhrnné označení všech tvarů téhož slova.“ (Kolektiv autorů 1993, s. 602)

1.2 Homonyma

Jak uvádí akademický slovník cizích slov, „Homonymum je slovo nebo jiná jazyková jednotka, popř. její tvar (morfém), gramatický tvar, slovo, spojení slov, věta), znějící nebo psaná stejně, ale různého významu.“ (V. Petráčková, et al. 2000: 296)

K. Horálek vysvětluje homonyma jako „Slova stejně znějící, ale s různým významem, jež vznikla buď obměňováním významu jednoho slova, nebo hláskovým splynutím slov původně znějících různě.“ (K. Horálek 1955: 262)

Dle toho, jak hluboce do struktury slova zasahuje hlásková shoda, rozlišujeme typy homonym. Lexikologie se zajímá především o dvě skupiny, to jsou homonyma lexikální a morfologická.

Lexikální homonyma /лексические омонимы/, nebo také vlastní homonyma /собственные омонимы/ mají rozhodující podíl v lexikologii. To jsou případy, kdy se slova hláskově shodují ve svých tvarech. Tato homonyma lze najít pouze v rámci jednoho slovního druhu. (Např.: *пол* - podlaha / *пол* – pohlaví).

Morfologická homonyma neboli gramatická /грамматические омонимы/, nebo také homoforny /омоформы/ tvoří druhou skupinu. Jedná se o slova, která mají stejnou gramatickou kategorii a shodují se hláskově jen v některých svých tvarech a v ostatních tvarech se liší. Někdy se také tato homonyma nazývají tvarová (např.: *три* – číslovka / *три* – imperativ od slovesa *тереть*).

Za homonyma jsou také někdy považovány tzv. homografy /омографы/, tj. slova nebo tvary, které se stejně píšou, ale znějí různě a rozlišují se podle přízvuku. (Např.: *стоим* - cenově / *стоим* - něco někde stojí, *дорога* – cesta / *дорога* - drahá). Homografy jsou dokladem důležitosti přízvuku v ruském jazyce, protože chyba v přízvuku může vést ke špatnému pochopení slova.

Někdy není lehké určit dvě podobná slova jako homonyma, přestože na první poslech tak znějí. V češtině také existuje něco jako „falešná homonymie“ a o této problematice se ještě zmíníme v kapitole „nepravá homonyma“.

1.2.1 Homonyma podle původu

Rozdělují se na homonyma lexikální, slovotvorná, slovnědruhová a homonyma z rozpadlé polysémie.

1.2.1.1 Homonyma lexikální

O významu jsme se již výše zmínili, lze tedy jen doplnit, že lexikální homonyma tvoří taková slova, která jsou zcela různá a jejich shoda je náhodná. Různost těchto slov je možné zjistit v etymologickém slovníku.

a) slova téhož původu

vlna - na vodě

vlna - srst u zvířete

лицо - tvář

лицо - osoba

b) slova přejatá a domácí

kolej - stopa od kola vozidla; slovo domácí

kolej - ubytovací zařízení pro vysokoškoláky, převzato z latinského collegium

фокус - очаг (ohnisko)

фокус - трюк (trik)

c) slova přejatá z jiných jazyků

raketa - létací zařízení; z německého slova die Rakete

raketa - pálka; z francouzského raquette

puk - hrana na oděvu; slovo německého původu

puk - hokejový kotouč; slovo anglického původu

нота - музыкальная нота (hudební nota)

нота- дипломатическая нота (diplomatická nota)

1.2.1.2 Homonyma slovotvorná

a) u tohoto typu homonym se často vyskytuje přípona či předpona, např. přípona *-k(a)*, která označuje činitele: *mluvka*; výrobek: *pračka*; činnost: *hádká*; vlastnost: *hloubka*; místo: *zastávka*; rostliny: *slaměnka*; přechyluje: *učitelka* aj.

V ruštině bychom mohli říci, že do této skupiny lze zařadit slovesa s předponou *za-*, která označuje buď nějakou činnost (*закурить* – zapálit si), nebo začátek nějaké činnosti (*закурить* – začít kouřit). Druhou takovou předponou je předpona *пере-*, kde jako příklad můžeme uvést sloveso *пересмотреть* – zrevidovat / přehodnotit.

b) paralelní tvoření stejného slovotvorného typu; základní význam slov je stejný, ale jejich konkrétní významy jsou zcela odlišné, je tedy nemožné je pokládat za varianty významu základního:

červenka – pták; odrůda pšenice; onemocnění prasat; červená hlína

c) spojí-li se homonymní přípona se stejným základem slova, dojde tak k lexikální polysémii, protože významy těchto slov navzájem souvisí:

svářečka – k *svářeč*

1.2.1.3 Homonyma slovnědruhová

Tento typ homonym se vyskytuje v případě, že slovo má v různém slovním spojení stejnou grafickou i fonetickou podobu. Jestliže chápeme slovní druhy jako nejobecnější² sémantické kategorie, lze i mezi nimi najít homonyma.

vedle, skrz, blízko – příslovce / předložka

večer, ráno, mžikem – podstatné jméno / příslovce

мороженое (zmrzlina, mražené) – podstatné jméno / přídavné jméno

мой (myj, můj) – sloveso / zájmeno

² sémantika - „Nauka o významu jazykových jednotek, významová stránka jazykových jednotek.“ (B. Kvasil, et al. 1986:3. oddíl s. 788)

Tento specifický podtyp homonymie slovníky překládají různě a často nejednotně. Např. chápou je jako různá slova, různé významy polysémických lexémů. Bylo by vhodné je chápat jako druh konverzace - tvoření nového slova změnou jeho tvaroslovné a slovnědruhové charakteristiky (*zlý – zlo, lovit – lov*).

1.2.1.4 Homonyma vzniklá rozpadem mnohoznačnosti slova (polysémie)

Homonyma vzniklá rozpadem polysémie, která původně měla společný slovanský základ, se zdají být nejzajímavější. Další vývoj těchto slov šel v obou jazycích velice rozdílnými cestami, tudíž slova se významově vzdálila natolik, že vytvořila homonyma. Takovým příkladem je rus. slovo *неделя*, které v překladu znamená „týden“, na rozdíl od čes. *neděle*, kdy slovo si zachovalo původní význam, a to „*den odpočinku, kdy se nedělá*“, jak je tomu i v jiných slovanských jazycích.

1.2.2 Homonyma podle rozsahu

Dle toho, zda se lexikální homonyma shodují ve všech slovních tvarech či ne, dělíme je na:

a) homonyma úplná

Shodují se ve všech mluvnických tvarech.

stopka – sklenice / rostlinná

zámek – stavba / zařízení pro uzavírání či spojování

кулак – pěst / vesnický bohatý muž

b) homonyma částečná

Shodují se pouze v některých mluvnických tvarech. Jsou tvořena jmény mužského rodu životného a neživotného.

los – zvíře / listina

piano – tichý zvuk / nástroj

atlas – zeměpisný / textilie

mex – kožešina / dmychadlo

Za částečná homonyma je považována také shoda jednoho či více tvarů slov patřících k různým slovním druhům: *jez* – vodní stavba / imperativ od slovesa *jíst*

c) homonyma pravá

Shodují se graficky i zvukově.

d) homonyma nepravá:

homofony – zvukově shodná slova, ale odlišná v grafické podobě. K této shodě došlo z fonetických příčin, proto také hovoříme o fonetických homonimech /фонетические омонимы/.

Lze je odlišit díky těmto pravopisným jevům:

1. i/y v kořeni: *výr* – *vír*; *být* – *bít*; *bydlo* – *bidlo*; *mýt* – *mít*; *pyl* – *pil*

v koncovkách: *pravý* – *praví*; *zdravý* – *zdraví*

2. skupinami souhlásek: *vézt*- *vést*; *zpráva* – *správa*; *hnízd*- *hníst*

3. souhláskami na konci: *led*- *let*; *dub* – *dup*; *zed'* – *zeť*; *lez* – *les*

4. jména obecná a vlastní: *písek* – *Písek*; *most* – *Most*; *hejtman* – *Hejtman*

Jelikož čeština rozlišuje *y* a *i* vzniká homofonie i tam, kde ruštině není přístupná. Můžeme proto říci, že v důsledku tohoto nerozlišování je v češtině větší počet homofonů než v ruštině.

Přihlédneme-li však k možnostem kvalitativních změn ruských samohlásek, je zapotřebí konstatovat, že homofonie je mnohem častější v ruštině než v češtině.

např.: *лук* - *луг* - luk a louka

код - *кот*- kód a kocour

homografy – jak již bylo zmíněno, jsou graficky shodná ale zvukově odlišná slova. Homografy najdeme ve větším počtu v jiných jazycích, např. v angličtině a francouzštině.

např.: *baby* - lze vyslovit jako *babi* (oslovení pro staré ženy) nebo *bejbi* (označení malého dítěte)

panický – od podstatného jména *panika* nebo *panic*

замок – замок – obydlí šlechty či zámek u dveří

мука – мука – muka nebo mouka

mezislovní homonyma – ojedinělý případ nepravých homonym, v češtině je najdeme jen velmi zřídka. Jsou tvořena slovem na jedné straně a spojením slov či předložkovou vazbou na straně druhé:

seskokem – se skokem; zapět – za pět; jeti – je ti

1.3 Rusko-česká homonymie

Pojem, který se užívá v české rusistice – tzv. rusko-česká homonymie – je spíše pojem pracovní. V ruštině se uvádí termín межъязыковая омонимия. Jelikož se jedná o dva cizí jazyky, i když příbuzné, nebude mít homonymie stejnou povahu jako v rámci jednoho jazyka. Přece jen jsou mezi jazyky rozdíly ve výslovnosti, v přízvuku apod.

Na otázku, co představuje rusko-česká homonymie, není lehké odpovědět. Navzdory tomu, že ruština a čeština mají jistou podobnost způsobenou společným původem, vykazují tyto jazyky také značné rozdíly, zejména v oblasti grafiky a fonetiky.

Základním rozdílem v grafice je samozřejmě česká latinka a ruská azbuka. Dalším aspektem je přízvuk, který je v češtině pevný a v ruštině pohyblivý. Významnou fonetickou odlišností je v ruštině samohláska v nepřízvučné pozici, která se v češtině nevyskytuje. Zvláštností fonetického systému v češtině jsou dlouhé a krátké samohlásky, přičemž jejich „délka“ a „krátkost“ mohou představovat rozlišovací funkci.

Při překladu tedy musíme dávat pozor na tzv. sluchovou znalost slova, která může vést k nesprávnému překladu do mateřského jazyka, např. ruské slovo *вор* – zloděj a *вор* – ПЛОТ.

Jak uvádí S. Žaža (1999), „Úplné homonymii brání ovšem většinou rozdílná výslovnost, přízvuk a pravopis, srov. *дело* (věc) a *дѣло* (пушка), *нозор* (hanba) a *позор* (внимание), *отказ* (odmítnutí) a *одказ* (завет, завещание) a n.j. (S. Žaža 1999: 29)

O. Man (1986) začíná svou kapitolu o rusko-českých homonymech takto: „V projevu ve dvou jazycích, zvláště příbuzných se setkáváme nejen s případy vzájemné shody slov a výrazů (míníme tím shody zvukové i významové, jako např. *знать* znát, *окно* – okno), ale i s případy shody jen částečné, vlastně jen formální, tzn., že se sice shoduje zvuková stránka slov, ale liší se jejich význam (např. rus. *живот*, ale čes. „život“, *заказать*, ale „zakázat“, *пар*, ale „pár“). To bývá příčinou častých chyb v překladech, neboť dochází k tzv. interferenci. Mluvíme zde také o homonymech; v rámci několika jazyků jsou to tzv. mezijazyková homonyma, v rámci ruštiny a češtiny homonyma rusko-česká.“ (O. Man 1986: 121)

S. Žaža (Žaža 1999) uvádí, že menší překážku představují dvojice slov protikladného významu, neboť jich není mnoho a jsou často velice známy, např. черствый (okoralý) a čerstvý (свежий), запомнить (zapamatovat si) a zapomenout (забыть).

Také rozdíly v přízvuku hrají značnou roli v této oblasti. Pro Rusa je rozdíl v přízvuku dostatečný signál nového slova. Nerozlišení přízvuku ze strany cizinců vyvolává nepochopení častěji než např. chybná koncovka či nesprávný tvar. Češi mluvící rusky dělají chybu v záměně přízvuku (např. замо́к / замо́к), protože psaná podoba ovlivňuje i ztotožňování při hovoru. M. Vavrečka (1989) uvádí jako příklad interference, která vede ke špatnému překladu slova, ruské slovo жизнь – žízeň nebo заказать – zakázat.

Často se také chybuje ve správném použití předložek: на, за, из, у, по, до atd. Znějí sice stejně, ale používají se jinak. Např.: „Он учился на школе“ místo správného „в школе“. Jak poznamenává O. Man (1986), odlišnost homonym je způsobena rozdílným vývojem slovní zásoby v obou jazycích, jinými historickými podmínkami, slovotvornými možnostmi a postupy.

Závěrem můžeme zmínit tvrzení J. Zimové a kol.: “Rusko-česká homonymie (mezijazyková homonymie vůbec) představuje lexikální skupinu slov, která je výsledkem složité vývojové cesty jak po stránce formální, tak po stránce obsahové. Při dynamickém vývoji významů slov, jež měla kdysi společný význam, došlo k svérázným sémantickým změnám, jež nakonec vedly k vytvoření mezijazykové homonymie.“ (J.Zimová, et al. 1967: 48)

1.4 Polysémie

Podle mínění F. Čermáka (2010) je polysémie, jakožto existence více významů vázaných k jedné formě lexému, v jazyce nutná a univerzální.

O. Man definuje polysémii takto: „Mnohoznačností slova rozumíme existenci dvou nebo více vzájemně vázaných významů v témže slově nebo jinak řečeno schopnost vyjádřit stejným hláskovým komplexem několik předmětů či jevů. O mnohoznačnost jde jen tehdy, jestliže jev pojmenovaný stejným hláskovým komplexem má nějaké společné sémantické znaky s jevem (významem) předcházejícím, je-li jím motivován. (O. Man 1986: 111)

Jak uvádějí slovníky, mezi mnohoznačná slova patří např. rus. *производство, стол, рука, простить*.

Podle zjištění Z. Holuba (internetový zdroj č.1), mnohoznačnost, čili polysémie pochází ze dvou řeckých základů: poly, tj. „mnoho,více“ a sémie čili proces odvozování významu (přechod od nějakého znaku k jeho významu). Při jazykové mnohoznačnosti můžeme popsat několik odlišných významů slova (nejdříve základních, posléze i druhotných).

V lexikálním systému češtiny polysémie zaujímá téměř čtyři pětiny z tisíce nejfrekventovanějších slov, celkově je však více slov monosémních (jednovýznamových).

Monosémie znamená, že jazyk si vytvořil pro označení daného předmětu samostatné slovo, které nemá žádný vztah k jakémukoliv již existujícímu slovu. Těmi jsou např. rus. *курица, насос, магнит*.

Podle mého názoru výskyt mnohoznačnosti není v jazyce na závalu. Jestliže známe kontext slova, nedochází k nedorozumění. M. Kleinová (internetový odkaz č.2) poznamenává, že polysémie je jev každého přirozeného jazyka; je opoziční synonymií a představuje základní významovou hierarchickou strukturu, v rozsáhlé míře zasazenou do dalších jazykových souvislostí. Je svědectvím ekonomie jazykového systému, což vyhovuje omezené kapacitě lidské paměti.

O. Man (1986) upozorňuje na to, že změna významu slova není konečná ani trvalá, tak jako není konečný počet slov v jazyce. V základě existují dva druhy změn:

Rozšiřování významu

Změny vyvolané v důsledku hospodářských, sociálních a kulturních změn, a také v důsledku objevení se nového slova nebo naopak jeho vytlačení.

министр – v Sovětském svazu se slovo ve státní správě nepoužívalo, vymezovalo pouze členy vlády zahraničních zemí. Později bylo zavedeno, takže má již současný význam *ministr*.

ателье – znamenalo ateliér umělce, či malíře. Dnes se užívá význam *módní salon*.

Významové úžení

Dochází ke ztrátě významu slova. Tato změna se vyskytuje méně často. Např. *казарма* – slovo dříve znamenalo ubikaci pro dělníky, dnes se používá význam kasárna pro vojáky

Podle O. Mana (1986) nová slova vznikají nejčastěji přenesením pojmenování z jednoho jevu na druhý, tyto jevy mají určitý společný znak. Nový předmět je pojmenován již existujícím slovem, jelikož mezi ním a výchozím předmětem je shoda. „Jde o sémantickou motivaci slova, kdy jeden význam slova je motivován druhým významem téhož slova. Rozlišujeme tři druhy přenášení, podle toho, jaký znak je vzat za základ vzájemného vztahu, totiž metaforu, metonymii a synekdochu.“ (O. Man 1986: 113)

a) metafora

Malá československá encyklopedie uvádí, že metafora je: „Nepřímé obrazné pojmenování, při němž se nějaká věc označuje jménem věci jiné na základě podobnosti některých znaků.“ (B. Kvasil et al. 1986:4. oddíl s. 197)

ухо – orgán sluchu / u některých předmětů

яблоко – jablko / oční bulva

Metafora představuje nejproduktivnější způsob sémantického tvoření pojmenování.

b) metonymie

V malé československé encyklopedii se dozvíme, že metonymie je: „Pojmenování, při němž se nějaká věc označuje jménem věci jiné na základě věcné souvislosti (místní, časové, příčinné).“ (B. Kvasil et al. 1986: 4. oddíl s. 197)

работа – *его работа лежит на столе / работа началась в 8 часов* (v prvním případě se jedná o předmět, a ve druhém o práci jako činnost)

стакан – *он разбил стакан / он выпил стакан* (v prvním případě se jedná o sklenici, ve druhém se jedná o obsah sklenice)

c) synekdocha

Jak uvádí malá československá encyklopedie, synekdochou rozumíme: „Pojmenování, při němž se označuje nějaká věc jménem věci jiné na základě jejich věcných souvislostí kvantitativních. Např. *много jar* místo *много лет*, *облоха* se *тřpyтила* místo *хвезды* se *тřпытили*.“ (B. Kvasil et al. 1986: 5. oddíl s. 985)

лицо – označuje část lidského těla (*у неѣ красное лицо*) nebo se také jedná o člověka (*юридическое лицо*)

машина – označuje stroj obecně (*машина промышленного производства*) nebo se jedná o automobil (*легковая машина*)

1.5 Hranice mezi polysémií a homonymií

Vezmeme-li si jako příklad Velký rusko-český slovník, dozvíme se, že autoři posuzují např. slovo *лист* – u rostlin a *лист* – papír jako samostatnou jednotku, tedy homonyma. V množném čísle se však slova rozcházejí (*листья* – *листы*) a autoři je považují za význam jednoho slova, tj. jev polysémie.

Podle mínění Z. Holuba (internetový zdroj č.1) přechod od polysémie k homonymii je plynulý (např. u významového rozštěpení: *zátek* může být zařízení, kterým se zamyká, nebo také název výstavné budovy, ve které bydlela šlechta. Polysémie je jev, při jehož výkladu nacházíme u jazykových jednotek dva či více sémanticky souvisejících jevů. U polysémie vycházíme z jednoho základového slova, slovního spojení či jen části slova, ke kterému se později dotvářely významy další. U homonymie naopak v žádném případě o původní společné slovo (popř. společný základ) nešlo.

Z. Holub ještě poznamenává: „Jestliže polysémie je do jisté míry zákonitým procesem rozšiřování významu slov, vznik homonym bývá nahodilý. Někdy dochází k odvozování slov od podobných základů (vinný – od slov víno a vina; travička – od slova tráva i trávit), jindy k přejímání z cizích jazyků; někdy kombinovaně (např. u již zmíněné koleje, popř. u slova stopky: při odvozování hovoříme o části plodu ovoce, při přejímání o přístroji na měření času). Pokud se pak slova shodují pouze v některých tvarech, hovoříme o homonymech částečných (pila, los).“ (Holub http://www.rozhlas.cz/plzen/jazykovykoutek/_zprava/418867)

Polysémie pojednává o tom, že mezi jednotlivými významy slova existuje jistá sémantická souvislost, která je vyvolaná změnou významových znaků (např. metaforou, metonymií, synekdochou).

O. Man uvádí: „Užijeme-li slova *старый* v různých spojeních, která reprezentují různé významy, a to 1. *старый человек* starý člověk, 2. *старый голос* stařecký, starý hlas, 3. *старая архитектура* starobylá, stará architektura, 4. *старый работник* zkušený, starý, dlouholetý pracovník, zjišťujeme zřetelně, že společným znakem, sémantickým komponentem, je vyjádření „stáří“. Totožnost slova je tak zachována, nejde o různá slova, nýbrž o jedno slovo s různými významy, mluvíme o mnohoznačnosti (polysémii). (O. Man 1986: 117)

Na druhé straně se nacházejí homonyma, slova, které stejně znějí, ale mají jiný význam. Tím je tedy vyjádřena odlišnost mezi formou a obsahem. Typy homonym jsou si již zabývali, avšak musíme podotknout, že homonyma vzniklá rozpadem polysémie bývají nejproblémovější. Jak vysvětluje O. Man (1986), proces rozpadu spočívá v tom, že významy slova se od sebe vzdálily natolik, že každé slovo získalo zcela odlišný význam a není mezi nimi žádná sémantická shoda. Tento druh homonymie chápeme jako lexikálně sémantický způsob tvoření pojmenování. Může se také stát, že během historického vývoje význam slova zanikne.

Homonyma vzniklá rozpadem polysémie jsou často velmi problémová, protože je těžké uvést přesnou hranici mezi polysémií a homonymií. Tato problematika se odráží ve slovnících, kde nedochází k úplné shodě a je těžké vymezit, zda se jedná o homonymii či naopak polysémií.

1.6 Paronymie

Akademický slovník cizích slov uvádí, že paronymie je: „Vztah mezi jazykovými jednotkami založený na formální, zpravidla fonetické podobnosti a významové odlišnosti.“ (V. Petráčková, et al. 2000: 570)

Paronyma jsou slova ne zcela shodná, ale lišící se pouze některým rysem, např. délkou samohlásky: *líška* - *lyska*, *vína*- *vína*, *řad* – *řád* apod. Vznikají vždy v rámci jednoho slovního druhu a od homonym se liší zvukovou stránkou. Používají se především v uměleckém a publicistickém stylu. Paronyma mohou být slova, která mají podobnou morfologickou strukturu (stejný základ-kořen), nebo která mají odlišný původ, ale hláskovou shodu.

1) slova se stejnou morfologickou strukturou

системный (systémový) – *систематический* (systematický)

2) slova rozdílného původu s hláskovou shodou

индиец (Ind) – *индеец* (Indián)

O. Man (1986) upozorňuje, že: „Paronyma představují při výuce jazyka značné úskalí, jsou příčinou častých jazykových chyb. Velmi často se v projevu zaměňují, dochází k sémantické interferenci, která silně ovlivňuje pochopení projevu. Příkladem nám může posloužit např. tato věta: *Где передают* (místo *продают*) *картофель*? Proto jejich přesné významové vymezení vyplyne především z kontextového okolí.“ (O. Man 1986: 124)

Většina paronym jsou slova, která mají stejný kořen s různou příponou či předponou. Podstatnými jmény jsou např.: *доверенность* – *доверчивость* (zmocnění - důvěřivost), *исследование* – *расследование* (zkoumání – řízení), přídavnými jmény např.: *кровный* – *кровенной* (vlastní - krevní), *праздничный* – *праздный* (sváteční – prázdný) a slovesy např.: *вступить* – *поступить* (vstoupit – dostat se), *надеть* – *одеть* (vzít si na sebe – ustrojít).

Podle S. Žaži (1999) paronyma představují největší úskalí v ekvivalenci ruských a českých slov. Jsou také zdrojem překladatelských nepřesností, jak již bylo zmíněno. Jako příklad uvádí slovo *постель*, které znamená nejen postel, ale i ložní prádlo.

V rusko-české paronymii dochází ke vzájemné záměně slov na základě podobných fonetických jevů a tím vznikne porušení významu a nepochopení slova, např. slovo *травление* (leptání) – *trävení* (пищеварение).

Jak dodává S. Žaža: „Ve školní i překladatelské praxi jsou paronyma a homonyma známá jako tzv. zrádní přátelé (*ложные друзья*, fr. *faux amis*, ang. *false friends*). (S. Žaža 1999: 29)

2 Praktická část - slovník rusko-českých homonym

б

блзнить *nedok. k* соблазнить

дурачиться

боднуть *dok. k* бодать

trknout

боронить *nedok. k* взборонить

vláčet

бранить *nedok. k* выбранить

hubovat

браниться *nedok. k* побраниться

hádat se, nadávat si

бродить *nedok. k* выбродить

toulat se, bloudit

бухнуть *nedok. k* разбухнуть

bobtnat

бучить *nedok. k* выбучить

louhovat

bláznit

lákat; svádět

bodnout

(bodákem) кольнуть; (včela)

ужалить

bránit

(někoho) защищать; (někomu v něčem)

препятствовать

bránit

(někoho) защищать; (někomu v něčem) препятствовать

bránit se

защищаться

brodit

(koně) купать, (se) přes řeku

переходить

bouchnout

ударить

bučet

мычать

в

возиться *nedok.(dok. není)*

hrát si, pobíhat; piplat se

вонять *nedok.(dok. není)*

zapáchat, páchnout

vozit se

ездить, кататься

vonět

пахнуть

всадить *dok. k* всаживать
vrazit, bodnout

вспыхнуть *dok.* вспыхивать
vzplanout

выбить *dok. k* выбивать
vyrazit, vylomit, vytlačit;
vyhloubit; vyřukat

выбраться *dok. k* выбираться
dostat se, vyváznout

выводить *nedok. k* вывести
vyvádět; odvozovat; malovat

выгладить *dok. k* гладить
vyžehlit

выдаться *dok. k* выдаваться
vystoupit; vyniknout

выделать *dok. k* выделять
vyrasovat, provést

выделить *dok. k* делить
vyčlenit, vybrat

выдирать *nedok. k* выдрать
vytrhávat, rvát

вызвать *dok. k* вызывать
vyzvědět, vypátrat

выказать *dok. k* высказывать
prokázat, projevit

выкидать *dok. k* выкидывать
vyházet postupně

выкроить *dok. k* выкраивать
stříhnout (na šaty)

выкрутить *dok. k* выкручивать

vsadit
(sklo do okna) вставить; (na koně,
kartu) поставить

zpychnout
возгордиться

vybít
перебить

vybrat si
выбрать

vyvodit
сделать вывод/ заключение

vyhledit
истербить

vydat se
(na cestu) отправиться, (z peněz)
издержаться

vydělat
заработать

vydělit
(matematicky) разделить

vydírat
вымогать

vyznat
(lásku) объясняться в любви

vykázat
показать, выгнать, выслать

vykydat
(hnůj) вычистить хлев

vykrojit
(z těsta kolečko) вырезать

vykroutit

vyšroubovat, vytočit	вывернуть; (komu co z ruky)
вырвать	
вылепить <i>dok. k</i> лепить	vylepit
vymodelovat	наклеить
вылущить <i>dok. k</i> вылущивать	vyluštit
vyloupat, vyjmout	разгадать, разрешать
вымахать <i>dok. k</i> вымахивать	vymáchat
vytáhnout se, vyrůst	выполоскать
вымащивать <i>nedok. k</i> вымостить	vymašřovat
dláždit	вымазывать
выметать <i>dok. k</i> вымётывать	vymetat
obšřit, zapravit	выметать; (o obilí) выколоситься
вымотаться <i>dok. k</i> выматываться	vymotat se
vyčerpat se, utahat se	(ze situace) выбраться
выпадать <i>nedok. k</i> выпасть	vypadat
vypadávat, padat; (кому) připadat	выглядеть
выпихивать <i>nedok. k</i> выпихать	vpichovat
vustrkovat, vyhazovat	выкалывать
выправиться <i>dok. k</i> выправляться	vupravit se
narovnat se, napřřmit se	отправиться
выражать <i>nedok. k</i> выразить	vyrážet
vyjadřovat, projevodat	(dveře) высаживать; выбивать;
	выколачивать
выскочить <i>dok. k</i> выскакивать	vyskořit
vyběhnout, vyřřtit se	выпрыгнуть
выстроить <i>dok. k</i> выстраивать	vystrojřit
postavit; seřřazovat	нарядить
выточить <i>dok. k</i> вытачивать	vytořit
vysoustruhovat	вывинтить; (řřslo) набрать
выудить <i>dok. k</i> выуживать	vyudit
lovřt	накопить
выучиться <i>dok. k</i> выучиваться	vyuřit se
naučřt se; dokonřit (учение)	(řřemeslu) обучиться

Г

гласить *nedok. k* разгласить

oznamovat, zvěstovat

гноить *nedok. k* сгноить

nechávat hnít, hynout

гостить *nedok. k* погостить

hostovat, být na návštěvě

грозиться *nedok. k* погрозиться

hrozit, vyhrožovat

hlásit

докладывать

hnojit

удобрять

hostit

угощать, потчевать

hrozit se

ужасаться

Д

добивать *nedok. k* добить

dobíjet; dorážet

добиваться *nedok. k* добиться

dožadovat se, dosahovat, usilovat

добираться *nedok. k* добраться

docházet, dostávat se

додержать *dok. k* поддерживать

ponechat si; dodělat

дознать *dok. k* дознавать

vyzvědět, vypátrat, zjistit

докроить *dok. k* докраивать

dostříhnout

доспеть *dok. k* доспевать

dozrát

драться *dok. k* подраться

rvát se, bít se

dobývat

добывать

dobývat se

проникать

dobírat si

подсмеиваться, поддразнивать

dodržet

соблюдать, сдержать, выполнить

doznat

признать

dokrojit

дорезать

dospět

повзрелеть, додуматься, (к závěru) прийти к выводу

drát se

продираться

Ж

жаловать *nedok. k* пожаловать
odměňovat; mít v oblibě

жвыкать *nedok. k* жвыкнуть
vyhazovat; kopat

З

забиваться *nedok. k* забиться
schovávat se; dostávat se;
ucpávat se

забить *nedok. k* забивать
zarazit, napřechovat

забываться *nedok. k* забыться
zapomínat; přestávat se ovládat

завесить *dok. k* завешивать
zastříit, zakrýt

завести *dok. k* заводить
spustit, natáhnout

завираться *nedok. k* завраться
zaplétat se do lži

завидеть *dok. k* завидывать
zahlédnout

загореть *dok. k* загорать
opálit se

задавать *nedok. k* задать
ukládat, dávat

заделать *dok. k* заделывать
zazdíit; zacpat

заживать *nedok. k* зажить
hojit se

žalovat

жаловаться, (ve škole)
ябедничать

žvýkat

жевать

zabývat se

заниматься

zabít

убить

zabývat se

заниматься

zavěsit

повесить

zavést

ввести

zavírat se

закрывать на ключ

závidět

завидовать

zahořet

воспылать

zadávat

(úkol) давать задание

zadělat

(těsto) замесить

zažívat

переживать

заказать *dok. k* заказывать

objednat, dát si udělat

заклепать *dok. k* заклёпывать

zanýtovat

замереть *dok. k* замирать

ztrnout, ztuhnout

запинаться *nedok. k* запнуться

zajíkat se; zakopávat (o co)

запирать *nedok. k* запереть

zavírat, zamykat

заповедать *dok. k* заповедывать

přikázat, uložit

запоминать *nedok. k* запомнить

zaramatovávat si

заразить *dok. k* заражать

nakazit, infikovat

заручиться *dok. k* заручаться

zabezpečit, zajistit si

зарядить *dok. k* заряжать

nabít

заспать *dok. k* засыпать

zalehnout

заставать *nedok. k* застать

zastihovat, zastávat

застонать *dok. k* стонать

zasténat

затыкать *nedok. k* заткнуть

zaspávat, zátkovat

zakázat

запретить

zaklepat

постучаться

zemřít

умереть

zapínat se

застёгиваться

zapírat

(provinění) отрицать (что), не

признавать (чего); (prádlo)

застирывать

zapovědět

запретить

zapomínat

забывать

zarazit

вбить, застопорить

zaručit se

поручиться

zařadit

включить

zaspát

проспать

zastávat

(funkci) исполнять; (názor)

придерживать; (koho) заменять

zastonat

заболеть

zatýkat

арестовать

К

кидать *nedok. k* кинуть

házet, vrhat

крутиться *nedok. k* закрутиться

točit se (о колесе)

кутить *nedok. k* кутнуть

hýřit, flámovat

kydat

чистить хлеб

kroutit se

вертеться, виться, завиваться

kutit

копошиться

Л

ладить *nedok. k* наладить

snášet se s kým, srovnávat

лакать *nedok. k* полакать

chlemstat (о собаке)

лепить *nedok. k* вылепить

modelovat

лупить *nedok. k* отлупить

tlouci, řezat; loupat

лущить *nedok. k* вылущить

loupat

ladit

настраивать

lákat

манить

lepit

клеить

loupit

грабить

luštit

(křížovku) решать; (hádanku)

отгадывать; (nečitelné písmo)

разбирать

М

мигать *nedok. k* мигнуть

mřkat, (кому) na koho

млеть *nedok. k* замлеть

zmírat (от чего), být celý pryč (из чего)

молвить *dok. i nedok. zastar.*

promluvit, pronést

моросить *nedok.*

míhat (se)

мелькать

mlít

молоть

mluvit

говорить

mrazit

mrholit

МЫЛИТЬ *nedok. k* намылить

mydlit

морозить

mýlit

путать

н

наградить *dok. k* награждать

odměnit, vyznamenat

надсадить *dok. k* надсаживать

ztrhat (голос)

наказать *dok. k* наказывать

potrestat

накупить *dok. k* закупать

nakoupit

накусывать *nedok. k* накусать

štípat, kousat (комар)

наладить *dok. k* налаживать

uspořádat, zorganizovat

налегать *nedok. k* налечь

opírat se, tlačit (на кого)

напихать *dok. k* напихивать

napřehovat

напомянуть *nedok. k* напомнить

připomínat

направить *dok. k* направлять

namířit, poslat

направиться *dok. k* направляться

odebrat se (в кино), zamířit (к лесу)

насекать *nedok. k* насечь

vysekávat

наследовать *nedok. i dok.*

dědit, zdědit

настроиться *dok. k* настраиваться

nahradit

заменить, возместить

nadsadit

преувеличить

nakázat

приказать

nakupit

накопить

nakusovat

надкусывать

naladit

(klavír) настроить; создать

настроение

naléhat

(na koho) приставать

napíchat

(so pač) наколоть

napomínat

предупреждать

napravít

исправить

napravít se

улучшиться

nasekat

нарубить

následovat

следовать

nastrojít se

(о гитаре) být naladěn; mít náladu

наступить *dok. k* наступать

šlápnout, stoupnout na;

(о погоде) nastat, přijít

наточить *dok. k* натачивать

nabrousit, naostřit

нарядиться

nastoupit

сесть

natočit

(film) снять

о

обжаловать *dok.i nedok.*

podat opravný prostředek

обменить *dok. k* обменивать

vyměnit

обогнать *dok. k* обгонять

(автомобил) předjet, předhonit;

(бегуна) předběhnout; (в учении)

předstihnout

объявить *dok. k* объявлять

vyhlásit, oznámit; (кого, что кем)

prohlásit; udělit

омрачить *dok. k* омрачать

(радость) zkazit

оплатить *dok. k* оплачивать

zaplatit, uhradit, vyrovnat

оправить *dok. k* опрашивать

upravit; zasadit

опрыскать *dok. k* опрыскивать

rozkropit, zkropit

опустить *dok. k* опускать

spustit; vyneschat

ороситься *dok. k* орошаться

zvlhnout

остудить *dok. k* остужать

obžalovat

обвинить

obměnit

видоизменить

obehnat

(со čím) обнести, окружить

обродить

objevit

обнаружить

omráčit

ошеломить

oplatit

расквитаться (кому со)

opravit

исправить, поправить

oprýskat

облупить

opustit

бросить, покинуть

orosit se

запотеть

ostudit (dělat ostudu)

zchladit, ochladit

отбавить *dok. k* отбавлять

odebrat, ubrat

отводить *nedok. k* отвести

(детей) odvádět; (винтовку) stáčet
stranou; (беду) odvracet; (свидетеля)

odmítnout

отдать *dok. k* отдавать

dát; odevzdat, vrátit; přenést nechat

отказать *dok. k* отказывать

odmítnout

отменить *dok. k* отменять

zrušit, vupovědět, (договор)

anulovat smlouvu

отправить *dok. k* отправлять

odeslat (поезд) vupravit

отпустить *dok. k* отпускать

pustit, povolit (ремень); vydat;

nechat si narůst (бороду)

п

парить *nedok. k* вспарить

vznášet se, plachtit; vupařovat

пахнуть *nedok. k* запахнуть

být cítit, vonět

пихать *nedok. k* пихнуть

(соседа) strkat, šťouchat;

(в карман) strkat

поверить *dok. k* поверять

uvěřit, svěřit

позорить

odbavit

отослать

odvodit

вывести, сделать вывод

oddat

(koho na úřadě) зарегистрировать

брак, (v kostele) обвенчать, (dát

se oddat) вступить в брак

odkázat

завещать

odměnit

наградить, вознаградить

odpravit

угробить

odpustit

простить

pařit

шрапить

páchnout

вонять

píchat

колоть

pověřit

доверить

погнуть <i>dok. k</i> гнуть ohnout, ohýbat nějakou dobu	pohnout (rukou) двинуть, шевелнуть
поздравить <i>dok. k</i> поздравлять blahopřát, pogratulovat	pozdravit (známého) поздороваться, приветствовать
полоскать <i>nedok. k</i> прополоскать (посуду) oplachovat; (бельё) máchat; (зубы) vyplachovat, kloktat	polaskat поласкать
помолвить <i>dok. k</i> молвить (кого с кем) zasnoubit	pomluvit оклеветать
поручить <i>dok. k</i> поручать poručit, přikázat; svěřit	poručit приказать
посветить <i>dok. k</i> светить určitou dobu svítit	posvětit посвятить
посесть <i>dok. k</i> сесть zešedivět	posedět посидеть
постараться <i>dok. k</i> стараться vynasnažit se	postarat se позаботиться
пострадать <i>dok. k</i> страдать utrpět	postrádat хватиться
поступить <i>dok. k</i> поступать jednat, naložit s kým; dát se zapsat, vstoupit; dostat se, přijít	postoupit (do vyšší třídy) перейти; (kupředu) продвинуться; (pohledávku) уступить
потратить <i>dok. k</i> тратить (деньги) vydat, utratit; (материал) spotřebovat, vyplýtvat; (много времени) promarnit	potratit выкинуть плод
потребовать <i>dok. k</i> требовать vyžádat, vyžádat si	potřebovat нуждаться
править <i>nedok. k</i> направить vládnout, panovat; řídit co, koho; opravovat; zarovnávat	pravit сказать, говорить

превратить <i>dok. k</i> превращать	převrátit
proměnit, přeměnit; převést	перевернуть
передать <i>dok. k</i> предавать	předat
zradit; zveřejnit	передать
прельстить <i>dok. k</i> прельщать	přelstít
okouzlit, očarovat, upoutat	перехитрить
претворить <i>dok. k</i> претворять	přetvořit
(в жизнь) uskutečnit, zrealizovat	преобразить
прибегнуть <i>nedok. k</i> прибегать	přiběhnout
sáhnout po čem, uchýlit se k čemu	прибежать
прибрать <i>dok. k</i> прибирать	přibrat
uklidit	пополнить
пригласить <i>dok. k</i> приглашать	přihlásit
rozvat, zavolat k čemu	заявить
пригодиться <i>dok. k</i> приглождаться	přihodit se
přijít vhod, být k užitku	приключиться
придать <i>dok. k</i> придавать	přidat
přidělit, dodat	добавить
приказать <i>dok. k</i> приказывать	přikázat
vydat rozkaz, nařít	велеть
припадать <i>nedok. k</i> припасть	připadat
přítisknout se; (на ногу) naradat	казаться
приставать <i>nedok. k</i> пристать	přístávat
lepit se; (на дороге) připojovat se	приземляться
пробираться <i>nedok. k</i> пробраться	probírat se
prodírat se, krást se	(v čem) перебирать;
пробрать <i>dok. k</i> пробирать	probrat
(о морозе) proniknout;	пройти
(рассаду) proplít	
проживать <i>nedok. k</i> прожить	prožívat
být živ; pobývat; utrácet	переживать

пропадать *nedok. k* пропасть

ztrácet se, mizet; zanikat;
hynout

р

развлекать *nedok. k* развлечь

bavit, rozptylovat

разделать *dok. k* разделять

připravit, upravit

разладить *dok. k* разлаживать

pokazit; (машину) porušit seřízení

разрушить *dok. k* разрушать

rozbourat, zbourat, zničit

расточить *dok. k* растачивать

vysoustružit; rozházet

рисовать *nedok. k* нарисовать

kreslit

рушить *nedok. k* разрушить

bourat

с

сверить *dok. k* сверять

porovnat, zkontrolovat

сдвигать *nedok. k* сдвинуть

hýbat, posunovat

скалить *nedok. k* оскаливать

cenit zuby

propadat

(ve škole) проваливаться

rozvlékat

(na různá místa) разносить,
растаскивать

rozdělat

начать работу, (balík)

распаковать

rozladit

(člověka, piano) расстроить

rozrušit

взволновать

roztočit

раскрутить

rýsovat

чертить

rušit

отменять; закрывать;

беспокоить; нарушать

svěřit

доверить

zdvihat

поднимать

zkalit

(vodu) замутить

скучать *nedok. k* заскучать

nudit se, tesknit

следовать *nedok. k* последовать

následovat; řídit se (čím);

vyplývat

смазать *dok. k* смазывать

natřít, namazat

смекать *nedok. k* смекнуть

vyznat se, chápat

соблазниться *dok. k* соблазняться

nechat se zlákat

спарить *dok. k* спаривать

dát do páru; (животных) připustit

спасти *dok. k* спасать

zachránit

списывать *nedok. k* списать

opisovat; odepisovat

спорить *nedok. k* поспорить

diskutovat, hádat se; sázet se

(с кем на что); bít se, zápasit

способствовать *nedok. k*

поспособствовать

romáhat (кому), podřogovat

сражаться *nedok. k* сразить

zápasit, bojovat

стараться *nedok. k* постараться

usilovat, snažit se, pokoušet se

страховаться *nedok. k* застраховаться

pojišťovat se

skučet

скулить

sledovat

наблюдать

smazat

стереть

smekat

снимать с головы

zbláznit se

сойти с ума

sprařit

обварить

spást

стравить

spisovat

вносить в список

spořit

копить, (peníze) сберегать

způsobovat

вызывать

srážet se

(chodci) сталкиваться; (látka)

садиться; (mléko) свёртываться;

(pára) конденсироваться

starat se

заботиться

strachovat se

опасаться

строить *nedok. k* построить

stavět, vyrábět

strojit

(děti) одевать, (svátečně)

наряжать; (vánoční stromeček)

украшать; (svatbu) справлять

свадьбу

Т

точить *nedok. k* заточить

brousti; soustružit

тратить *nedok. k* потратить

utrácet, plýtvat

тужить *nedok.*

rmoutit se, naříkat

točit

вращать

tratit

терять

tužit

делать жёстким, твёрдым;

(škrobem) крахмалить

tušit

предчувствовать

тушить *nedok. k* потушить

(мясо) dusit; hasit; zhasínat

У

убирать *nedok. k* убрать

sklízet; uklízet; zdobit

увести *dok. k* уводить

odvést

ubírat

убавлять

uvést

(do sálu) ввести; (do pohybu,

důvody) привести

удаться *dok. k* удаваться

podařit se

удить *nedok.*

(рыбу) chytat rybu

ужаснуть *dok. k* ужасать

vyděšit

udat se

явиться с повинной

udit

коптить

užasnout

изумиться

узнавать *nedok. k* узнать

poznávat, dovídat se, seznamovat se

uznávat

признавать

уклониться *dok. k* уклоняться
odchýlit se, odklonit; vyhnout se

уловить *dok. k* улавливать
chytit, zachytit; postřehnout

уложиться *dok. k* укладываться
vejít se, umístit se

упоминать *nedok. k* упомянуть
připomínat, zmiňovat se

управить *dok. k* управлять
zařídít si, poradit si

усмирить *dok. k* усмирять
uklidnit, utišit; zkrotit

успокоить *dok. k* успокаивать
uklidnit, utišit (боль)

уставать *nedok. k* устать
unavovat se

установить *dok. k* устанавливать
umístit

устроить *dok. k* устраивать
zřídít, pořídít, udělat; uspořádat,
zorganizovat; opatřit místo

утратить *dok. k* утрачивать
ztratit, přijít (o co)

ухватить *dok. k* хватывать
chytit, poradnout

ушить *dok. k* ушивать
zúžit; vyšít; obšít, zašít

х

хапать *nedok. k* хапнуть
krást

uklonit se
поклониться

ulovit
поймать

uložit se
улечься, ложиться спать

upomínat
припоминать, напоминать

upravít
урегулировать, упорядочить

usmířit
примирить

uspokojit
удовлетворить

ustávat
переставать

ustavit
учредить

ustrojít
нарядить, одеть

utratit
(peníze) израсходовать; (zvíře)
лишить жизни

uchvátit
захватить, увлечь

ušít
сшить

chápat
понимать

хватать *nedok. k* схватить

chytat, popadat (за руки);

stačit, vystačit

холить *nedok.*

pečlivě opatrovat; přestovat

хоронить *nedok. k* похоронить

pochovávat, pohřbívat

chvátat

торопиться

holit

брить

chránit

защищать

ч

чихать *nedok. k* чихнуть

kýchat

čichat

(k čemu) нюхать, (vůni) обонять

ш

шалить *nedok. k* пошалить

(о детях) dovádět, skotačit, zlobit

шпунтовать *nedok. k* зашпунтовать

drážkovat

šálit

обманывать

špuntovat

затыкать

я

явиться *dok. k* являться

dostavit se, přijít;

objevit se, ukázat se

jevit se

оказываться, казаться

Několik hovorových výrazů:

(jedná se o ruská hovorová slovesa)

бацать *nedok. k* бацнуть

bouchat, práskat, třískat

бухнуть *dok. k* бухаться

vrhnout se

выдирать *nedok. k* выдрать

vytrhávat, rvát

гикать *nedok. k* гикнуть

pokřikovat

загноить *dok. k* загнаивать

nechat hnít

затужить *dok. k* тужить

roztesknit se

махать *nedok. k* махнуть

mávat

набаловать *dok. k* баловать

rozmazlit

орать *nedok. k* наорать

řvát, hulákat

поплевать *nedok. k* плевать

několikrát plivnout

приклониться *dok. k* приклоняться

přítisknout se

разбаловать *dok. k* баловать

rozmazlit

тюкать *nedok.*

klepat, ťukat

тягаться *nedok. k* потягаться

měřit své síly; soudit se

bacat

отшлёпывать

bouchnout se

удариться

vydírat

вымогать

hýkat

реветь

zahnojit

удобрить

zatoužit

(po někom) затосковать; (po něčem) захотеть

máchat

полоскать

nabalovat

накутывать

orat

пахать

poplivat

оплевать

přiklonit se

присоединиться

rozbalovat

распаковывать

ťukat

стучаться

tahat se

(s čím) таскаться

уписать *dok. k* **уписывать**

chtivě sníst

upsat

(peníze) **закрепить**; (půjčku)

подписаться

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo vytvořit přehledný rusko-český slovníček homonym v oblasti sloves. Do slovníčku jsem zařadila pouze slovesa stylisticky neutrální a podařilo se mi jich najít celkem 214. Během zpracovávání slovníčku jsem se rozhodla připojit ještě několik hovorových výrazů. Těchto dvojic jsem našla 15. Slangové výrazy jsem neuváděla.

Při psaní slovníčku jsem vycházela především z rusko-českého a česko-ruského slovníku. Práce mě bavila, protože jsem se tím zároveň vzdělávala. Jak už jsem zmiňovala v úvodu, věděla jsem, že ucelený slovníček rusko-českých homonym v oblasti sloves ještě nikdo nevytvořil, proto jsem se snažila pracovat pečlivě, aby byl užitečný pro další účely. Vycházela jsem také z ruského výkladového slovníku a z internetového slovníku.

Problémem při sestavování slovníčku občas bylo, že ve slovníku byl uveden pouze jeden vid, dokonavý či nedokonavý. Druhý jsem neznala a nemohla najít ani na ruských internetových stránkách. S tímto problémem mi pomohly kamarádky z Ruska, které moje záludnosti spíše pobavily.

Rusko-česká homonyma jsou pro komunikaci zrádná. Z neznalosti správného významu slova můžeme vyvolat nežádoucí situaci, kdy buďto někoho urazíme nebo naopak sami sebe zesměšníme. Proto by si každý, kdo se chce věnovat jazyku českému a ruskému, měl zapamatovat alespoň některá z nich. Obzvláště ošidnými slovy mohou být např. пахнуть (rus. vonět, čes. smrdět), заказать (rus. objednat, čes. zakázat), чихать (rus. kýchat, čes. číchat), хапать (rus. krást, čes. chápat), опустить (rus. spustit, čes. opustit) aj.

Často se mi stávalo, že nalezení jednoho homonyma mě přivedlo k dalšímu homonymu. Zjistila jsem, že rusko-českou homonymii lze nalézt jak v mluveném, tak i v psaném projevu. Z důvodu nedostatku literatury, k tomuto tématu jsem musela čerpat i z internetových zdrojů. Zde bohužel nastal problém. Jestliže se mi podařilo najít vhodný článek, chybělo například datum vložení článku. Proto u dvou internetových zdrojů uvádím pouze jméno a odkaz na internetovou stránku.

V teoretické části jsem se zabývala převážně homonymií a jevy úzce s ní souvisejícími, tedy polysémií a paronymií. Podrobněji jsem se zabývala homonymy a jejich druhy. Rovněž jsem se snažila o vymezení tenké hranice mezi polysémií a homonymií. Setkala jsem se s tím, že ne všechny zdroje jsou v tomto vymezení zajedno. Jedna z kapitol je věnována rusko-české homonymii.

Lze zalitovat, že tato problematika je lingvisty stále málo prostudována. Obzvláště oblast mezijazykové homonymie. O té se můžeme podrobněji dozvědět v odborných člancích, které jsou většinou součástí různých filologických sborníků, avšak pro veřejnost snadno dostupných knih není mnoho. Přitom je to velice zajímavé téma, ze kterého se dá leccemu přiučit.

Existují sice slovníčky s tzv. zrádnými přáteli, ale ucelený přehled rusko-českých homonym chybí. Mohu tedy konstatovat, že mnou zpracovaný slovníček s rusko-českými homonymy v oblasti sloves je prvním dílkem, které se podrobně věnuje této problematice, a jsem si jista, že bude velkým přínosem.

Myslím si, že se mi podařilo nasbírat dostatek homonym pro účely tohoto slovníčku a jsem proto přesvědčena, že práce bude přinášet užitek jak pro studenty ruského jazyka, tak i pro učitele, pro překladatele a tlumočníky i pro ostatní zájemce o tento jazyk. Já osobně jsem moc ráda, že jsem toto téma mohla zpracovat, protože pro mě bylo velice přínosné. Získala jsem dobrý a ucelený přehled o problematice rusko-českých homonym a rozšířila jsem si slovní zásobu. Doufám, že tyto znalosti si budu moci dále prohlubovat. Ráda bych se tomuto či podobnému tématu věnovala ještě v budoucnu.

РЕЗЮМЕ

Тему «Русско-чешская омонимия на материале глаголов» я выбрала, в основном, под влиянием желания создать что-нибудь новое в лингвистике. Преимущество было в том, что я пробыла один семестр в университете Литвы и там нашла несколько источников полезной литературы. Данная тема представляла для меня большой интерес, потому что я могла создать первый словарик по этой теме. Хотя уже существует некоторое количество книг или статей об омонимах, до сих пор ещё никто не создал комплексный обзор русско-чешских омонимов. Прежде всего меня интересовало, сколько таких омонимов мне удастся найти.

Целью моей бакалаврской работы было создание русско-чешского словарика омонимов на материале глаголов. Всего мне удалось собрать 214 русско-чешских омонимов. Во время обработки я решила добавить ещё несколько разговорных выражений. Этих пар мне удалось найти 15. На сленговые выражения я внимания не обращала.

При составлении словарика я пользовалась, прежде всего, русско-чешским и чешско-русским словарями и тоже интернетом. Как я уже упомянула в введении, я знала, что целостный словарик русско-чешских омонимов на материале глаголов до меня ещё никто не разрабатывал, поэтому я пыталась работать со всей тщательностью, чтобы словарик был полезен для дальнейшего использования. Большим помощником для меня был также толковый словарь русского языка. Мне нравилось работать над этой темой, потому что я узнала много нового, расширила словарный запас.

Ещё во время составления словарика, я сталкивалась с некоторыми проблемами. Например, если в словаре был указан только один вид, совершенный или несовершенный, то другой приходилось искать в словарях и не всегда я находила. С этой проблемой помогли мне друзья из России.

Очень часто происходило так, что обнаружение одного омонима приводило меня к другому. Мною было установлено, что русско-чешские омонимы встречаются как в устной, так и в письменной речи. Из-за недостатка литературы по данной теме мне следовало обращаться также и к интернет-источникам. К сожалению, здесь появились некоторые проблемы. Когда мне

удалось найти пригодный текст, не были указаны необходимые исходные данные, как, например, дата написания. В связи с этим у двух источников я указываю только название и ссылку на интернет-страницу.

В теоретической части я занималась, прежде всего, уточнением таких понятий, как омонимия, многозначность и паронимия. Более подробно я занималась омонимами и их разделением. Я также попыталась определить тонкую границу между омонимией и полисемией. Здесь я столкнулась с тем, что авторы источников не одинаково определяют эту границу. Теоретическая часть написана на чешском языке, только некоторые примеры, для лучшего понимания, указаны на русском языке и сопровождаются переводом.

К сожалению, этой проблематике поныне языковеды не уделяют достаточно большого внимания. В особенности межъязыковой омонимии. Об этом виде омонимии мы можем узнать больше в специальных докладах, которые в своём большинстве опубликованы в различных филологических сборниках, но для общественности доступных книг очень мало. При этом эта тема очень интересна. Конечно, существуют некоторые словари так называемых «ложных друзей переводчика», однако комплексный обзор русско-чешских омонимов до сих пор отсутствует. Поэтому мой словарик является первым словарём, который специализируется на русско-чешских омонимах на материале глаголов и я уверена, что он будет большим вкладом.

Я думаю, что мне удалось собрать достаточное количество омонимов и надеюсь, что моя работа ещё будет полезна не только студентам, изучающим русский язык, но всем, кто им интересуется. Надеюсь, что моё стремление будет ещё где-то отражено. Я с удовольствием занималась бы данной темой и в будущем

Seznam použité literatury

Literatura

ČERMÁK, F.: *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2010. 357 s. ISBN 978-80-7422-020-3

HAUSER, P.: *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 192 s. Bez ISBN.

HORÁLEK, K.: *Úvod do studia slovanských jazyků*. 2. doplněné vyd. Praha: Československé akademie věd, 1962. 535 s. ISBN 42.00

KARLÍK, P. - NEKULA, Z. - RUSÍNOVÁ, Z.: *Příruční mluvnice češtiny*. 2. oprav. vyd. Brno: Nakladatelství lidové noviny, 2008. s. 799. ISBN 978-80-7106-980-5

KOLEKTIV AUTORŮ: *Encyklopedický slovník*. Praha: Koedice nakladatelství Odeon a společnosti Encyklopedický dům, spol. s r.o., 1993. 1253 s. 80-207-0438-8

KVASIL, B.: et al.: *Malá československá encyklopedie*. Praha: Academia, 1986. 976 s. ISBN 02/76-0571-21-125-85

LEONOVICHOVÁ, Z.: *Lexikologie a praktická stylistika ruského jazyka*. Brno: rektorát UJEP, 1980. 95 s. Bez ISBN.

MAN, O.: *Základy lexikologie ruského jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 212 s. ISBN 17-265-87.

MROVĚCOVÁ, L.: *Obchodní ruština*. Brno: Computer Press, a.s., 2009. s. 463. ISBN 978-80-251-1598-5

PETRÁČKOVÁ, V.: et al.: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. 834 s. ISBN 80-200-0982-5

VAVREČKA, M.: *Ke zdrojům jazykových bariér v rusko-české komunikaci*. In: *Lingua et communicatio in sphaera mercaturae*. Ostrava, Filozofická fakulta OU 2002, s. 123-130

VAVREČKA, M.: *Lexikologie ruského jazyka*. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě, 1987. 133 s. ISBN 80-7042-011-1

ŠROUFKOVÁ, M., VENCOVSKÁ M., PLESKÝ R.: *Rusko-český a česko-ruský slovník*. Praha: Leda, 1999. s 979. ISBN 80-85927-41-1

ZIMOVÁ, J. et al. *Interference v ruském lexiku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 130 s. ISBN 17-194-67.

ŽAŽA, S.: *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999. 122 s. ISBN 80-210-2058-X.

КОПЕЦКИЙ, Л.В.-ЛЕШКА, О. и др.: *Русско-чешский словарь I, II*. Москва-Прага: Издательство Русский язык-Государственное педагогическое издательство, 1978.

РОГОЗА, Н.Р.: *Русский язык в системе славянских языков: история и современность*, In: Сборник научных трудов, Москва, 2009. с.288-290

ТЕРЕХОВА, Е.Д., ГРИГОРЯН, И.Р. *Большой толковый словарь русского языка*. Москва: ООО «Дом славянской книги», 2008. 736 s. ISBN 978-5-903036-61-5

Internet

1. Holub, Z.: *www.rozhlas.cz Homonymie, polysémie... a co s nimi?* [cit. 2012-03-10].
Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/plzen/jazykovykoutek/_zprava/418867>
2. Kleinová, M.: *Homonymie a polysémie*. [cit. 2012-03-11]. Dostupné na
<http://markle.ic.cz/dokumenty/HOMONYMIE_a_POLYSEMIE.pdf>
3. www.gramota.ru
4. melodict.com